

Kursuse „Kvalitatiivse uurimisviisi ajalooline taust ja teoreetilised alused“ SOSS.04.218 õppematerjal

Koostaja Kadi Ilves

Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut

Tartu Ülikool

Sisukord

Sissejuhatuseks.....	2
Kvalitatiivselt mõeldes ehk numbritest ei piisa.....	2
Raskused kvalitatiivse uurimismetoodika defineerimisel.....	3
Kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimisviisi võrdlus: kas vastandamine on kohane?7	
Kvalitatiivse uurimismetoodika arengulugu	12
Kvalitatiivse uurimisviisi retoorika eripära.....	15
Kvalitatiivse uurimisviisi filosoofilised eeldused ja traditsioonid	17
Viis filosoofilist eeldust	17
Kvalitatiivse uurimise viis traditsiooni.....	19
Kasutatud kirjandus.....	22

Sissejuhatuseks

Kvalitatiivselt mõeldes ehk numbritest ei piisa

Tunnustatud teadus on olnud mitu sajandit peamiselt kvantitatiivne teadus, mis suunatud põhjus-tagajärg seoste otsimisele, kokkulugemisele ja numbrite keeles suhtlemisele. See on tugevasti kujundanud ka tavaarusaamu ning ühiskondlikku mõtlemist, mistõttu valmistab kvalitatiivne, tõlgendav mõtlemine tihti raskusi ning sellesse suhtutakse eelarvamustega. Olen seda kogenud nii üliõpilaste puhul kui ka suveülikooli kursusel. Siiski, kvalitatiivne mõtlemine ja analüüs ei ole pelgalt teadlaste pärusmaa, vaid me teeme seda väga suure osa oma igapäevaelust. Tõsi küll, igapäevamõtlemine ja –analüüs erineb uurimistöö teostamiseks vajalikust mõtlemisest ja analüüsist küllalt oluliselt, kuid põhilised etapid ja protsessid on võrreldavad, kui mitte kattuvad. Näiteks otsuse langetamiseks, kas mõni asi, nähtus või inimene on sümpaatne või ebasümpaatne, tuleb vajalikke tunnuseid kvalitatiivselt ehk sisuliselt analüüsida. Ainult tunnuste kokkulugemisest ja/või inimesele hinde panemisest ei piisa.

Kvalitatiivselt mõeldes ei räägita numbritest ega hinnata midagi arvuliselt. Pole oluline, kui palju midagi on või kui paljud inimesed üht või teistmoodi ütlevad või mõtlevad, vaid **millest** ja **kuidas** nad mõtlevad ehk mis on inimkäitumise, inimsuhete **sisu**, kuidas need toimivad ja mida nendega *tehakse*. Seejuures ei ole uurimise objektiks ainult silmaga nähtav ja kõrvaga kuuldav, vaid ka sõnade ja tegevuse taga peituv, aimatav, vihjamisi edasi antav – kavatsus, liikumapanev jõud, suhtumine, nõ mängusolev panus jms.

Raskused kvalitatiivse uurimismetoodika defineerimisel

Kuidas mahutada kvalitatiivse uurimismetoodika kirjeldus lühikesse konspekti nii, et kursusel osaleja saaks ülevaate selle kujunemisloost ning põhimõtetest? Ülesanne ei ole lihtne, sest kvalitatiivne uurimisviis ei ole konkreetne „asi“, millel oleks ainus, „õige“ definitsioon ning mille tunnused saaks koondada kompaktsesse loetellu. Selle kirjeldamiseks kasutatakse sageli erinevaid metafoore, mis on samuti tunnistuseks, et lihtne kirjeldamine ja tunnuste loetlemine ei *tööta*. Järgnevalt on ära toodud mõned katsed kvalitatiivset uurimisviisi defineerida ja iseloomustada:

The Sage Dictionary of Social Research Methods (2006) alustab mõiste selgitamist Silvermani (1993) tõdemusega, et kvalitatiivne uurimismetoodika ei ole pelgalt kogum, meetod või uurimisstrateegia. Sõnaraamatu (samas) järgi põhineb see sageli tõlgenduslikul, konstruktivistlikul ja induktiivsel lähenemisel ning on suunatud subjektiivsete tähenduste uurimisele, mille kaudu inimesed maailma tõlgendavad, samuti tegelikkuse konstrueerimise erinevate viiside uurimisele.

Denzin ja Lincoln (2005) kirjeldavad kvalitatiivset uurimismetoodikat kui tõlgenduslike (uurimis)praktikate kogumit, mis võimaldab maailma nähtavaks muuta. Uurija ülesandeks on tõlkida maailm erinevate praktikate abil „väljal“¹ tehtud märkmeteks, intervjuudeks, vestlusteks, fotodeks jms. Selleks, et tähendusi võimalikult autentselt edasi anda, tegutseb uurija nähtusele võimalikult lähedal, selle loomulikus

---

¹ Ingl. k. sõna *field* tõlgitakse antud kontekstis eesti keelde sageli kui *väli*, *põld* jms. Tegemist andmekogumise keskkonda (asutust, inimgruppi vms) tähistava metafooriga.

keskkonnas. Denzin ja Lincoln lähtuvad kvalitatiivse uurimismetoodika seletamisel sõna „kvalitatiivne“ tähendusest, mis peab silmas olendite ja protsesside kvaliteeti(e), mida ei uurita ega mõõdeta eksperimentaalselt hulga, määra, tugevuse või sageduse terminites. Nad nimetavad kolm põhjust, miks kvalitatiivne uurimismetoodika on raskesti defineeritav:

- puudub „oma“, selle juurde kuuluv teooria või paradigma. Vastupidi, kvalitatiivsed uurimismeetodid ja –strateegiad on kasutusel paljude erinevate paradigmatel raames. Näiteks konstruktsionistlik, feministlik, marksistlik, kultuuriuurimused jpt.
- on kasutusel paljudes erinevates distsipliinides ega kuulu üheainsa juurde. Näiteks sotsiaaltöö, meditsiin, antropoloogia, sotsioloogia jpt.
- ei ole „oma“ meetodite ja/või uurimispraktikate kogu.

Austraalia teadlase Douglas Ezzy (2002) arvates sobivad kvalitatiivsed uurimismeetodid teooriate loomiseks, milles on peamine rõhk tähendustel ja tõlgendustel. Tähendusele keskendumine tekitab uurija jaoks probleemi, sest tähendus ei ole asi ega aine, vaid pidevas muutumises olev aktiivsus. Tekib küsimus, kuidas uurida midagi, mis on pidevas muutumises? Tähendusi ja tõlgendusi luuakse ja taasluuakse uuesti iga kord, kui asjassepuutuv sotsiaalne situatsioon aset leiab. Douglas Ezzy (samal) tõdeb, et tähenduse uurimise muudab keeruliseks just tähenduse enda olemus.

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2005) sõnade järgi „kvalitatiivse uurimise lähtekohaks on *tegelikult elu* kirjeldamine“ (lk 152). Selle juures ollakse huvitatud keeletunnustest, seaduspärasuste avastamisest, teksti või tegevuse tähenduse mõistmisest ja refleksioonist. Nad loetlevad seitse kvalitatiivse uurimisviisi tunnust (sealsamas lk 155) :

- Uurimus on loomult tervikut haarav teadmise hankimine ja andmed kogutakse loomulikus, tegelikus olukorras.
- Teadmiste kogumise instrumendina kasutatakse inimest.
- Kasutatakse induktiivset analüüsi.
- Andmete kogumisel kasutatakse kvalitatiivseid meetodeid.
- Uurimisobjektid valitakse eesmärgipäraselt, mitte juhusliku valimi menetlust kasutades.
- Uurimuse kava kujuneb uurimise käigus.
- Juhtumeid käsitletakse kui ainulaadseid ja vastavalt sellele tõlgendatakse ka andmeid.

Rossman ja Rallis (1998) võrdlevad kvalitatiivse uurimuse läbiviimist maja ehitamisega. Uurimuse eesmärk on seejuures soov saada paremini aru mõnest sotsiaalse elu aspektist, olla selle osaline, vaadata asjadele „seestpoolt“. Uurimuse „ehitamise“ protsessi kirjeldavad Rossman ja Rallis (samas) järgmiselt: küsimustele vastamiseks kogub uurija andmeid, mis on analoogsed ehituskividele. Andmeteks on kuvandid, helid, sõnad ja numbrid. Hoolikalt valitud ja kogutud „ehituskivid“ koondatakse mudeliteks, millega need muutuvad informatsiooniks. Kui info võetakse kasutusele või rakendatakse, siis saab sellest teadmine. Sarnaselt ehitusplokkidele ei ole andmed iseenesest kasutuskõlblikud, kuid neid omavahel oskuslikult sidudes on võimalik ehitada müür. Nii ehitaja kui uurija alustavad küsimustest ja nende tegevuse lõpptulemuseks on praktiliseks kasutamiseks sobiv toode või teos. Rossman ja Rallis (sealsamas) pakuvad välja teisegi metafoori – uurimuse võrdlemise reisi või teekonnaga, mille algus ja lõpp-punkt on teada ja ettemääratud, kuid teekond ise muutusteks ja kõiksugusteks ootamatuteks käänakuteks avatud. Nad loetlevad samuti kvalitatiivse uurimisviisi tunnuseid, millest

osa kattub eeltooduga. Seetõttu olgu siinkohal nimetatud vaid need, mis eelmisest loetelust puudusid:

- Kvalitatiivne uurimus algab küsimusest ja selle peamine eesmärk on kasutatavus.
- Kvalitatiivne uurija on uurimisprotsessis osaline, mitte kõrvalseisja
- Kvalitatiivne uurija väärtustab igapäevase elumaailma *segadust*; ta on keskendunud kontekstile ega püüdle standardiseerimise ja juhusliku valimi loomise poole.
- Kvalitatiivses uurimuses pigem kirjeldatakse ja tõlgendatakse, selmet mõõta ja ennustada.
- Kvalitatiivne uurimus on tekkiva, esile kerkiva, ilmuva iseloomuga (*emergent*).
- Kvalitatiivne uurimus on keerukate mõttekäikudega, fenomeni igakülgsest ja iteratiivselt uuriv ja kirjeldav.
- Kvalitatiivse uurimuse põhialuseks on tõlgendamine.
- Kvalitatiivse uurimus võib muuta uurija maailmapilti.

John Creswell (1998) võrdleb kvalitatiivset uurimismetoodikat peene kangaga, mis on kootud erinevat värvi, tekstuuriga ning erineval moel kokkusegatud materjalist. Creswell (samal) pakub omalt poolt välja kompaktse definitsiooni, mis sobib hästi käesoleva peatüki lõpetamiseks:

„Kvalitatiivne uurimisviis on protsess nähtusest arusaamiseks, mis põhineb erinevatel metodoloogilistel uurimistraditsioonidel, mille eesmärgiks on uurida sotsiaalset või inimestega seotud probleemi. Uurija kujutab kompleksse ja tervikliku pildi, analüüsib sõnu, annab detailse ülevaate informantide vaadetest ja viib uurimuse läbi loomulikus keskkonnas.“ (lk 15).

Kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimisviisi võrdlus: kas vastandamine on kohane?

Oleme harjunud nähtusi ja asju defineerima neid teiste nähtuste või asjadega võrreldes. Näiteks koolis hinnatakse õpilasi headeks või halbadeks võrreldes teiste lastega; ehitist või parki hinnatakse ilusaks või inetuks, kõrvutades seda teiste ehitiste ja parkidega jne. Ka kvalitatiivset uurimismetoodikat defineeritakse tihti võrdluses kvantitatiivsega. Millised on siis peamised erinevused ja kas neid kaht on kohane vastandada?

Creswell (1998) toetub küsimusele vastamiseks Ragin'ile (1987), kes nimetab kahe uurimismetoodika peamise erinevuse väga lihtsalt ja selgelt: kvantitatiivsed uurijad töötavad väheste tunnuste ja suure hulga juhtumitega, kvalitatiivsed uurijad seevastu toetuvad väikesele arvule juhtumitele ja suurele hulgale tunnustele.

Tavaliselt nimetatakse kvantitatiivse ja kvalitatiivse uurimismetoodika peamise erinevusena seda, et esimene tegeleb numbritega, teine mitte. Antud määratlusega nõustuvad Bauer, Gaskell ja Allum (2000), kelle hinnangul kasutab kvantitatiivne metoodika andmete seletamiseks statistilisi meetodeid, mistõttu seda peetakse „kõvaks“ teaduseks. Kvalitatiivne metoodika seevastu väldib numbreid, mistõttu tegeleb sotsiaalse tegelikkuse tõlgendamisega ning on ära teeninud „pehme“ teaduse nimetuse. Kvantitatiivse uurimuse tüüpiliseks näiteks on avaliku arvamuse küsitlus ja kvalitatiivse näiteks süvaintervjuu.

Kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismetoodikat kujutatakse Baueri, Gaskelli ja Allumi (samast) hinnangul sageli sotsiaalteaduste võistlevate paradigmadena ja püütakse näidata ühe või teise suuna üleolekut või

paremust võrreldes teisega. Selleks ei ole autorite sõnul alust, sest kummalgi on oma eelised ja puudused ning kumbki sobib sotsiaalse reaalsuse erinevate aspektide uurimiseks. Autorid (samas) toetavad oma argumente mitmete väidetega, millest mõned on järgnevalt loetletud:

- **Ilma kvalifitseerimiseta ei ole kvantifitseerimist.** Uurijal on vaja eristada sotsiaalsete kategooriate mõisteid ja sisu enne kui ta saab hakata kokku lugema, mitu inimest millisesse kategooriasse kuulub.
- **Statistiline analüüs sisaldab samuti tõlgendamist.** Ka kõige keerulisemaid kvantitatiivseid mudeleid on vaja lahti tõlgendada, sest ka kvantitatiivsed andmed ei räägi ise enda eest.
- **Metodoloogiline mitmekesisus uurimisprotsessis vs üks sobiv tööriist kõikideks töödeks.** Olukord, kus küsimustike väljatöötamist ja väljavõttelist valimimoodustamist on hakatud pidama ainsateks uurimismeetoditeks sarnaneb olukorraga, kus kõiki töid püütakse teha üheainsa tööriista, näiteks haamri, abil.
- **Lähtumine meetodite väljatöötamise ajalisest järgnevusest.** Statistilisi mudeleid on kombeks pidada „vanaks“, ajale hästi vastu pidanud meetodeiks, seevastu kui kvalitatiivsed meetodid on „iseseisvuse“ ja tunnustuse saavutanud üsna hiljuti, 20.sajandil.
- **Protseduuriline selgus vs hägusus.** Kvantitatiivsete meetodite eeliseks näib olevat protseduuriline selgus ja „lihtsalt õpitavus“. Kvalitatiivsete meetodite kohta on kirjanduses harva selgeid juhiseid leida, mistõttu satuvad algajad uurijad küllalt sageli segadusse ega tea, mida täpselt tuleks teha, kui on vaja teha kvalitatiivset uurimust.
- **Iseseisev „hea praktika standardite“ diskursus.** Kvantitatiivsete uurimuste eeliseks on hästi välja arenenud diskursus uurimuse protsessi kvaliteedist. Selmet kopeerida kvantitatiivse uurimisviisi

kvaliteedistandardeid, on kvalitatiivsed uurijad välja töötanud võrreldavad, kuid siiski erinevad kvaliteedi standardid.

Becker (1986: 122, refer Denzin ja Lincoln 2005: 11-12) nimetab vaidluses kvalitatiivne versus kvantitatiivne teadus viis neid kaht eristavat aspekti:

I Positivism ja postpositivism

Nii kvantitatiivne kui kvalitatiivne uurimismetoodika on alguse saanud positivistlikust ja postpositivistlikust traditsioonist loodus- ja sotsiaalteadustes. Positivismi esindajad, kelle seisukohad on kvantitatiivsetele uurijatele meelepärasemad, väidavad, et on olemas uurijast väljaspool asuv tegelikkus, mida tuleb uurida, vallutada ja mõista. Samal ajal väidavad postpositivistid, kes sümpatiseerivad enam kvalitatiivsetele uurijatele, et tegelikkus ei saa kunagi olla täielikult mõistetud, võimalik on ainult ligikaudne arusaamine sellest.

II Postmodernistliku vaate aktsepteerimine

Osa kvalitatiivse uurimismetoodika kasuks otsustanud teadlasi arvab, et positivistlik maailmanägemise viis on lihtsalt üks võimalus jutustada lugusid ühiskonnast või sotsiaalsetest maailmadest. Vähem tolerantsed kvalitatiivsed uurijad ei jaga antud seisukohta, arvates, et positivistlik lähenemine võimaldab luua vaid üht kindlat tüüpi teadust – sellist, mis sunnib liiga palju hääli vaikima.

III Suhtumine indiviidi vaatepunkti

Kvalitatiivsed uurijad loodavad üksikasjaliku intervjuerimise ja vaatlustega jõuda üksikisikute maailmanägemise viisile võimalikult lähedale. Kvantitatiivsed uurijad seevastu ei pea tõlgenduslike meetoditega loodud empiirilist materjali teaduslikus mõttes usaldusväärseks, vaid hindavad seda impressionistlikuks ja ebaobjektiivseks.

IV Igapäevaelu uurimine

Kvalitatiivsed uurijad on valmis kohtuma igapäevase sotsiaalse elu detailidega. Kvantitatiivsed uurijad seevastu abstraheerivad maailma ja uurivad seda harva vahetult. Nad püüdleval *etic* teaduse poole, mis seab esikohale uurija maailmavaate ning põhineb suurearvulise juhuvalimi uurimisel ja tõenäosuste arvutamisel. Kvalitatiivsed uurijad seevastu on pühendunud *emic* teadusele, mis peab primaarseks uurimuses osalejate maailmavaadet ning juhib tähelepanu konkreetsete juhtumite spetsiifikale.

V Sisuka ja sõnarikka kirjelduse roll

Kvalitatiivsed uurijad peavad väärtuslikuks ümbritseva maailma sisukaid rikkalikke kirjeldusi. Kvantitatiivsed uurijad on nende vastu, kuna detailirohkus takistab üldistuste tegemist ja abstraheerimist.

Kahe uurimisviisi põhilised erinevused on John Creswelli (1998) poolt kompaktse ja lühidalt kokku võetud alljärgnevas tabelis:

KVANTITATIIVNE UURIMUS	KVALITATIIVNE UURIMUS
<i>Põhiküsimused:</i> Miks? Mil määral? Mis ulatuses?	Mis? Missugune? Kuidas?
<i>Lähteseisukohad:</i> Esikohal on meetod Muutujaid on võimalik identifitseerida ja nende suhteid mõõta „Etic” - fookuses on uurija, väljaspool seisja, maailmanägemus	Esikohal protsess, uuritav fenomen Muutujad on keerulised, läbipõimunud ja raskesti mõõdetavad „Emic” - fookuses on osalejate, seesolija, maailmanägemus
<i>Eesmärk:</i> Üldistatavus Ettenägemine Põhjuslikud seletused Teooriate, hüpoteeside testimine Tõestamine	Uurimuses osalejate mõistmine, Kontekstualiseeritus Interpreteerimine Veenmine
<i>Lähenemisviisid:</i> Deduktiivne lähenemine Algab teooriate ja hüpoteesidega Manipuleerimine ja kontroll Formaalsed instrumendid Komponentide analüüs Konsensus ja normatiivsus Andmed taandatakse numbrilistele indikaatoritele	Pigem induktiivne lähenemine Teooriate ja hüpoteeside genereerimine Esilekerkimine ja kirjeldamine Uurija kui õpilane ja instrument Otsitakse „mustreid” Pluralism ja kompleksus Numbrilised indikaatorid vähe kasutusel
<i>Uurija roll:</i> Eraldatus ja osavõtmatus Objektiivne portreteerimine	Personaalne osalemine Empaatiline mõistmine

Kvalitatiivse uurimismetoodika arengulugu

Kvalitatiivse uurimismetoodika juured on Rossmani ja Rallise (1998) sõnul empirismis, mille põhiväide kõlab – teadmist on võimalik hankida ainult füüsiliste meeltega vahetult kogedes. Esimeseks kvalitatiivseks uurijaks peavad nad Aristotelest, kes leidis, et miski ei eksisteeri inimese peas teadmisenäna enne, kui seda pole meeltega tajutud.

Denzin ja Lincoln (2005) kirjeldavad kvalitatiivsete uurimismeetodite arengulugu erinevates distsipliinides järgmiselt: sotsioloogias omandas kvalitatiivne uurimisviis olulise rolli seoses „Chicago koolis“² 1920- ja 30-ndatel läbi viidud inimeste grupielu erinevaid aspekte (nt subkultuure) käsitletud uurimustega. Antropoloogias toimusid samal perioodil distsipliini esilekerkimises määravaks osutunud uurimused teadlastelt nagu Boas, Mead, Benedict, Bateson, Evans-Pritchard, Radcliffe-Brown ja Malinowski, mis kaardistasid „põllutöö“ põhijooned.

Peagi levis kvalitatiivse uurimise traditsioon teistesegi sotsiaal- ja käitumisteadustesse nagu haridus-, ajaloo-, poliitika- ja äriteadus, samuti meditsiin, õendusteadus, sotsiaaltöö ja kommunikatsiooniteadus. 1960-l tõmmati kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimisviisi vahele tüliljoon, mille tulemusel surus kvantitatiivne peavooluteadus kvalitatiivse madalama järgu teaduseks. See tõi reaktsioonina kaasa kvalitatiivse uurimisviisi tormilise arengu, mille käigus kerkis esile põhistatud teooria meetod ning hiljem suur hulk teisi „uusi“ kvalitatiivseid uurimismeetodeid.

---

² Siinkohal on silmas peetud 20.sajandi 20.-30. aastatel alguse saanud Chicago koolkonna teadlaste linnauuringuid, mis olid sotsioloogiliste etnograafiliste uurimuste vallas teedrajavaks.

Ajapikku on kvalitatiivne uurimismetoodika võitnud teadusmaailmas kõrgema positsiooni ja suurema sõnaõiguse. Oma osa selles on hindamiskriteeriumite väljakujunemine, mille abil mõõta kvalitatiivsete uurimuste kvaliteeti. Siiski, nagu Denzin ja Lincoln (samas) nendivad, nimetavad paljud poliitikud ja nõ „kõva“ teaduse esindajad veel tänapäevalgi kvalitatiivseid uurijaid ajakirjanikeks või „pehmeteks“ teadlasteks. Kvalitatiivsete uurijate töid peetakse neis ringkondades mõnikord ebateaduslikuks, seletavaks ja/või subjektiivseks. Selline suhtumine ei jää vastuseta - positivistliku teaduse rünnakuid kvalitatiivse teaduse vastu peetakse püüdeks kehtestada üht tõe versiooni õigemana võrreldes teistega.

Denzinilt ja Lincolnilt pärineb klassikaks muutunud tekst kvalitatiivse uurimismetoodika arengumomentidest Põhja-Ameerikas, mis kuulub ka käesoleva kursuse kohustusliku kirjanduse loetellu. Kui esialgu kirjeldasid nad kaheksat momenti, on 2005.aastal ilmunud tekstis lisatud ka üheksas, alates 2004.aastast aset leidvaid arenguid käsitlev lõik. Kvalitatiivse uurimismetoodika arenguid Euroopas kirjeldab Uwe Flick, seni ainus „vana maailma“ teadlane, kes nimetatud teemal põhjalikult sõna on võtnud. Ka Uwe Flicki artikkel kuulub kursuse õppematerjalide hulka. Arenguid teistes Euroopa riikides kirjeldavad arvukad artiklid saksa- ja inglise keeles ilmuvas veebiajakirjas pealkirjaga „Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research“, mille koduleht asub aadressil <http://www.qualitative-research.net>. Ajakiri avaldab artikleid nii inglise, saksa kui hispaania keeles. Kvalitatiivsete uurimismeetodite arengulugu Eestis ei ole seni kahjuks uuritud ning see jääb tuleviku-uurijate teha.

Lisaks nimetatud lähenemisviisidele on kvalitatiivse teaduse arengut võimalik jälgida ja kirjeldada kolme peamise teadusliku ja filosoofilise „pöörde“ kaudu, mis 20.sajandil aset leidnud. Nendeks pööreteks on

Pööre keele poole – alates 20.sajandi esimestest kümnenditest, peetakse üheks kõige suuremaks arenguks Läänemaises filosoofias. Peamine sisu seisnes teadvustamises, kuivõrd tõsist rolli mängib keel inimese arusaamises maailmast ja kuidas keelega „asju tehakse“. Arvatakse, et just pööre keele poole kutsus esile teised 20.sajandi suured muutused filosoofias. Peamised esindajad on Ludvig Wittgenstein, Ferdinand Saussure, Judith Butler, Julia Kristeva jt.

Pööre kriitiliste uurimuste poole – alates 40ndatest ja lähtudes Frankfurdi koolkonna teadlaste töödest (Horkheimer); tähelepanu hermeneutikale ja tõlgendamisele kui teadmiste allikaile, oluliseks muutus uurija isik ja tema enese-refleksioon, esile kerkisid vabastavad (emancipatory) ja dekonstrueerivad uurimused nagu haigeid ja puudega inimesi kaasavad uurimused, feministlik teooria ja uurimused jms. Olulisemad esindajad Michel Foucault, Jürgen Habermas, Pierre Bourdieu, feministlik teooria jpt.

Pööre kultuuri poole – alates 60-ndatest, kultuuri mõiste tähenduse muutumine, tähelepanu igapäevaelu kultuuri uurimisele, kultuur kui igasugune inimtegevus; kultuuriuurimused kui eraldiseisev distsipliin ja pop-kultuuri uurimused kui täiesti omaette valdkond. Esindajad Stuart Hall, Angela McRobbie jpt.

Kvalitatiivse uurimisviisi retoorika eripära

Teaduskeelest rääkides peetakse enamasti silmas keelt, mida kasutavad kvantitatiivse uurimismetoodika kasutajad. Mõisted nagu juhuvalim, küsimustik, respondent, valiidsus ja reliaablus jms näivad enesestmõistetavalt kuuluvat teaduskeelde. Samuti tava mitte kirjutada autorina esimeses isikus, minana, vaid umbmääras kolmandas isikus, et tulemusi ja teadustööd võimalikult objektiivsena ja uurija mõjust vabana näidata. Kvalitatiivse uurimismetoodika levik on eelkirjeldatud põhimõtteid ja teaduskeeleks peetavat keelekasutust küllalt oluliselt muutnud. See võib olla üks põhjustest, miks kvalitatiivsed uurimisaruanded „tõsistele“ teadlastele ebateaduslikud ja -objektiivsed tunduvad. Järgnevalt on kirjeldatud nelja tunnust, mille poolest kvalitatiivne tekst kvantitatiivsest erineb.

Esimene ja võib-olla üks kõige tõsisemaid erinevusi ongi **autori nähtavus**. Tõsi, autorlusel ei ole siin sama tähendust nagu ilukirjanduslikel teostel, see tähendab autori isik ei pälvi kogu tähelepanu, vaid fookuses on ikkagi uurimus ja selle tulemused. Siiski, kvalitatiivne uurimismetoodika ei püüdle autori(te) mõjust vabale uurimistööle, vaid vastupidi, autori mõju tehakse nähtavaks ja kuulub analüüsimisele.

Teine erinevus puudutab **uurimuses osalejatesse suhtumist**, mis väljendub samuti nendest kirjutamises. Kvalitatiivsetes uurimustes praktiliselt ei kasutata mõistet „respondendid“, mida asendab „uurimuses osalejad“, „vastajad“, „intervjueeritavad“ või osalejale antud pseudonüüm. Suhe uurija ja uuritavate vahel on isiklik ja vahetu ning uurimus sünnib nendevahelises interaktsioonis ja vastastikmõjus. Viimast võetakse

taaskord arvesse tulemusi mõjutava asjaoluna, mitte ei püüta iga hinna eest välistada.

Kolmas erinevus puudutab **kirjutamise stiili**. Kvalitatiivse uurimuse tekst on sageli jutustavas, narratiivses vormis, see on uurija jutustatud lugu. Viimane ei tähenda suvalist väljamõeldud teksti, vaid andmetel põhinevat ja range analüüsi tulemusel valminud teksti, mis lihtsalt esitatakse narratiivina. Kaasajal esile kerkinud uudsete uurimismeetodite puhul võib uurimisaruanne olla ka hoopis luulevormis (nt poeemina) või *performance'i* kujul ette kantud, samuti fotodena, mis „jutustavad“ lugu ilma, et sellele vältimatult lisanduks tekst. Aruande vorm ainuüksi ei näita uurimuse väärtust või kvaliteeti, kuid mõnikord võib just ebatraditsiooniline vorm olla ainuvõimalik, et uurimuse sisu ja tähendusi edasi anda. Ka traditsioonilises vormis tekstiline kvalitatiivne uurimisaruanne on kergesti loetav ja selle eesmärgiks on juhatada lugeja uurimuses osalejate maailma, anda edasi vastavad tähendused ja tähenduste nüansid, mida ilma emotsioonide, rikkalike kirjelduste jms, tavapäraselt mitteteaduslikuks peetavate aspektide lisamiseta ei ole võimalik teha.

Neljas erinevus on seotud **aruannete pikkuse ja üksikasjalikkusega** ning sellega, et iga teema, detail, oluline tähendus on mitmekülgselt ja erinevates seostes lahti kirjutatud, et näidata uuritava fenomeni või kultuuri kompleksust ja keerukaid suhteid. Kvalitatiivsed aruanded on sageli väga pikad ja kiiresti konkreetseid tulemusi teada tahtvale lugejale tüütud lugeda.

Kvalitatiivse uurimisviisi filosoofilised eeldused ja traditsioonid

Viis filosoofilist eeldust

Kvalitatiivne uurija lähtuvad teatud paradigmadest või maailmavaatest – kogumist uskumustest või eeldustest, mis läbivad kõiki nende läbi viidud uurimusi. Need on seotud tegelikkuse olemusega (ontoloogia), uurija suhtega uuritavasse (epistemoloogia), väärtustega (aksioloogia) ja uurimuse protsessiga (metodoloogia).

Creswell (1998) iseloomustab järgnevas tabelis kõiki viit filosoofilist eeldust ning annab soovitusi nende seostamiseks uurimispraktikaga:

Filosoofilised eeldused koos vihjetega praktika jaoks			
Eeldus	Küsimus	Iseloomustus	Soovitused praktikaks
Ontoloogiline	Missugune on tegelikkuse olemus?	Tegelikkus on subjektiivne ja mitmekülgne, selline nagu uurimuses osalejad seda näevad	Uurija kasutab uurimuses osalejate sõnastuses tekstilõike ja pakub tõendusmaterjali nende erinevatele vaatepunktidele
Epistemoloogiline	Milline on uurija ja uuritava suhe?	Uurija püüab vähendada distantsti enda ja uurimuses osaleja vahel	Uurija teeb koostööd, osaleb tegevustes koos uuritavatega ja saab „seesolijaks“
Aksioloogiline	Milline roll on väärtustel?	Uurija teadvustab, et uurimus on väärtustest laetud ja eelarvamused on olemas	Uurija räägib avatult väärtustest, mis ümbritsevad narratiivi ning seob oma tõlgendused uuritavate tõlgendustega
Retooriline	Milline on uurimuse keel?	Uurija kirjutab kirjanduslikus,	Uurija kasutab narratiivi

		mitteformaalses stiilis kasutades isiklikku <i>häält</i> , kvalitatiivseid termineid ja piiratud hulgal definitsioone	kaasakiskuvat stiili, võib kasutada esimese isiku asesõna ja rakendab kvalitatiivsele uurimisviisile omast sõnavara
Metodoloogiline	Milline on uurimuse protsess?	Uuriija kasutab induktiivset loogikat, uurides teemat selle kontekstis ja kasutab esile kerkivat teostust	Uuriija töötab üksikasjadega enne üldistuste tegemist, kirjeldab detailset uurimuse konteksti ja revideerib järjekindlalt küsimusi, mis tekivad uurimisvälja kogemuste kohta

Kvalitatiivse uurimise viis traditsiooni

Viise, kuidas jaotada ja klassifitseerida erinevaid uurimistraditsioone, mis mahuvad üldnimetaja „kvalitatiivne uurimismetoodikas“ alla, on erinevaid. Olgu siinkohal ära toodud üks, John Creswelli poolt koostatud jaotus, mida tuleb vaadelda kui üht võimalust paljude seast, mitte kui ainuõiget tõe. John Creswell (1998) eristab kvalitatiivse uurimise viit traditsiooni, milleks on:

- biograafiline uurimus
- fenomenoloogiline uurimus
- põhistatud teooria³
- etnograafiline uurimus e. osalusvaatlus
- juhtumiuurimus⁴

Tabel 1. Andmekogumine

<i>Tegevused</i>	<i>Biograafia</i>	<i>Fenomeno- loogia</i>	<i>Põhistatud teooria</i>	<i>Etnograafia</i>	<i>Juhtumiuurimu s</i>
<i>Mida uuritakse?</i>	Üksikindiviid i elulugu	indiviidid, kes on fenomeni kogenud	indiviidid, kes on antud teemaga seotud	grupp inimesi, kes uuritavat objekti jagavad	protsess, tegevus, sündmused, grupp inimesi
<i>Mis on tüüpilised ligipääsemise võimalused uuritavatele?</i>	Loa saamine, indiviidi nõusolek	Inimeste leidmine, kellel on antud fenomeniga seoses kogemused	Homogeense valimi leidmine, sarnaste probleemideg a inimesed	Kokkulepe asutusega, informantide konfidents. kindlustamine	Kokkulepe asutustega, grupiga, informantide konfidents. kindlustamine
<i>Kuidas valitakse koht või indiviidid? (valimi koost. strateegia)</i>	Erinevad strateegiad olenevalt uurimise eesmärgist ja indiviidist	Valitakse inimesi, kellel on kogemused antud fenomeniga	Homogeense valimi leidmine	Grupi või asutuse leidmine, kus võib vaatlemist läbi viia	`case'(ide) leidmine, (tüüpiliste, ekstreemsete jne juhtumite valik)

³ Siin ja edaspidi *grounded theory* tähenduses

⁴ Siin ja edaspidi *case study* tähenduses

<i>Mis tüüpi infot reeglina kogutakse?</i>	Intiimne, isiklik info: dokum., arhiivandm., süvainter., vaatlus, vestlused	Isiklik info inimeste läbielatud kogemuste kohta: vähemalt 10 pikka intervjuud	Süva-intervjuud inimestega (20-30); muu kirjalik tekst (nt. ajakirja artiklid)	Info inimeste tegevusest, arvamustest osalus-vaatlus, intervjuud, dokumendid, muud materiaalsed teosed	Ulatuslikud vormid: dokumendid, vaatluse kirjeldused, intervjuud, muud materiaalsed teosed
<i>Kuidas infot registreeritakse?</i>	Märkmed, protokollid	Süvaintervjuude salvestused, protokollid	Intervjuude salvestused, protokollid, märkused	'Fieldi' päevik, vaatluste ja intervjuude protokollid	Päevik, intervjuude ja vaatluste protokollid
<i>Mis on andmekogumise tulemus?</i>	Autentne materjal inimese elust	Inimeste fikseeritud kogemused (avatus)	Intervjuu tulemused, muu tekstimaterjal (avatus)	'Fieldi' tulemused (refleksiivsus, vastastikkusus, elavus, privaadne info)	Intervjuude ja vaatluste tulemused
<i>Kuidas andmeid säilitatakse?</i>	Toimikud, arvutifailid	Transkriptid, arvutifailid	Transkriptid, arvutifailid	Päevik, transkriptid, arvutifailid	Päevik, transkriptid, arvutifailid

Tabel 2. Andmeanalüüs

<i>Andmete analüüs ja esitamine</i>	<i>Biograafia</i>	<i>Fenomenoloogia</i>	<i>Põhistatud teooria</i>	<i>Etnograafia</i>	<i>Juhtumiuurimused</i>
Andmete töötlus	Failide loomine ja andmete organiseerimine	Failide loomine ja andmete organiseerimine	Failide loomine ja andmete organiseerimine	Failide loomine ja andmete organiseerimine	Failide loomine ja andmete organiseerimine
Lugemine ja meelde tuleamine	Loe teksti, tee servadele lisamärkused, tee esialgsed koodid	Loe teksti, tee servadele lisamärkused, tee esialgsed koodid	Loe teksti, tee servadele lisamärkused, tee esialgsed koodid	Loe teksti, tee servadele lisamärkused, tee esialgsed koodid	Loe teksti, tee servadele lisamärkused, tee esialgsed koodid
Kirjeldamine	Kirjelda objektiivset elukogemuste sarja - kronoloogia	Kirjelda, mis on kogemuste tähendus uurija jaoks		Kirjelda kohta, tegelasi, sündmuseid: joonista pilt kohast	Kirjelda 'case' (juhtumit, probleemi) ja selle konteksti

Klassifitseerimine	Grupeeri lugusid ja episoodide, vali elulooks vajalikud konteksti kirjeldavad materjalid	Leia ja loetle tähenduste avaldusi individidele, grupeeri avaldusi tähenduste üksustesse	Moodusta kodeerimistelg : juhuslikud tingimused, kontekst, sekkumise tingimused, strateegiad, tulemused. Moodusta avatud kodeerimist - kategooriad, eripära, ulatuslikud eripärad	Analüüsi andmeid, et eristada teemasid ja mustreid	Kasuta kategooriate klasse, moodusta kategooriate mustreid
Interpreteerimine	Teoretiseeri andmed, luues mustreid ja tähendusi	Loo teksti-kirjeldust 'Mis juhtus', loo struktureeritud kirjeldust 'Kuidas fenomen oli kogetud', loo üldist kirjeldust kogemuse 'olemusest'	Selekteeri koodid ja loo nende alusel lugusid, loo tinglik maatriks	Interpreteeri ja tee järeldusi	Kasuta otseseid interpretatsioone, arenda iseloomulikke üldistusi
Esitamine, visualiseerimine	Esita jutustust, keskendudes protsessidele, teooriatele ja unikaalsetele ning üldistele tunnusjoontele eluloos	Esita jutustust kogemuse 'olemusest', kasuta tabeleid või jooniseid kinnitamisteks ja tähenduste üksustest	Esita teooria või mudel visuaalselt, tee ettepanekuid	Esita narratiiv, argumenteeri tabelite, jooniste ja eskiisidega	Esita narratiiv, argumenteeri tabelite ja joonistega

Kasutatud kirjandus

Bauer, M.W.; Gaskell, G.; Allum, N. C. (2000) Quality, Quantity and Knowledge Interests: Avoiding Confusions. In: Qualitative Researching with text, image and sound: a practical handbook. Ed-d by Bauer, M.W.; Gaskell, G. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Creswell, J. W. (1998) Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Denzin, N.K; Lincoln Y.S. (2005) Introduction. In: The Sage Handbook of Qualitative Research. 3rd ed. Eds: Denzin, N.K; Lincoln Y.S. 2005, Sage Publications. Pp 1-32.

Ezzy, D. (2002) Qualitative analysis: Practice and Innovation. Allen and Unwin, Australia.

„Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research“, ajakirja koduleht <http://www.qualitative-research.net>. 10.11.2009

Hirsjärvi, S.; Remes, P.; Sajavaara, P. (2005) Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.

Rossman, G. B.; Rallis, S. F. (1998) Learning in the Field. An Introduction to Qualitative Research. Sage Publications.

The Sage Dictionary of Social Research Methods (2006) Ed. by Jupp, V. Sage Publications. Pp 248-249.